

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز تحت عنوان :
Cultural Re-Reading of the Concept of Vitality in Iranian Cities
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

بازخوانی فرهنگی مفهوم سرزندگی در شهرهای ایرانی

الهام ناهوندی*

دکتری شهرسازی، پژوهشکده نظر، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۲/۲۰ تاریخ اصلاح: ۹۹/۰۳/۲۵ تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۳/۲۷ تاریخ انتشار: ۹۹/۰۴/۱۱

چکیده

مفهوم سرزندگی سال‌هاست مورد توجه پژوهشگران بوده و معیارهایی برای آن ارائه شده است، اما به نظر می‌رسد اغلب این معیارها مفهوم غربی سرزندگی را مدنظر داشته‌اند. در واقع می‌توان گفت پژوهشگران داخلی به معیارهای سرزندگی بومی، کمتر توجه کرده‌اند. بنابراین بازخوانی، مفهوم سرزندگی براساس داشته‌های فرهنگی ایرانی امری ضروری است. بدین منظور این پژوهش با استفاده از مفهوم سرزندگی شهری، براساس دو نمونه از آثار مکتوب فرهنگی «دیوان حافظ» و «مدینه الفاضله» ابن عربی، سعی در دسترسی به مفهوم این مقوله در نگاه ایرانی داشته است. این نگاه با نظر پژوهشگران معاصر داخلی مقایسه و تطبیق داده شده و سپس با نظر محققان غیر ایرانی مقایسه شده است.

چه شباهت‌ها و یا تفاوت‌هایی میان پیشینه فرهنگ ایرانی در نگاه به پویایی و سرزندگی شهری مطلوب و آرای صاحب‌نظران فارسی‌زبان و یا غیر فارسی‌زبان معاصر در این زمینه می‌توان یافت؟

بررسی میزان انطباق آرای صاحب‌نظران ایرانی در مقوله سرزندگی شهری با پیشینه فرهنگ ایرانی است. این مطالعه با رویکردی کیفی به تحلیل محتوا در مجموعه داده‌هایی می‌پردازد که از مطالعه متون کهن فرهنگی ایرانی، اطلاعات کتابخانه‌ای، اسنادی و نظر صاحب‌نظران ایرانی و خارجی به دست آمده است. روش‌شناسی پژوهش جهت تدوین فرضیه‌های این مطالعه و استخراج مفهوم سرزندگی در شهرهای ایرانی براساس داشته‌های فرهنگی آن تدوین شده است. انتخاب محققان معاصر ایرانی جهت انعکاس آرای آنها در این مقاله، براساس میزان استفاده از نظراتشان در مجامع آکادمیک ایران انجام شده است. نظرات ارائه‌شده از این محققان در آثار آکادمیک داخلی استفاده بیشتری داشته است. نظرات محققان خارجی نیز اغلب براساس اهمیت محقق در مبحث سرزندگی در فضای فرهنگی غرب و نیز توجه مخاطبان فارسی‌زبان به آرای آنها انتخاب شده‌اند.

از مقایسه مفهومی تعاریف معاصر درمی‌یابیم که صاحب‌نظران داخلی تاکنون بیشتر به معیارهای خرد و کالبدی سرزندگی مانند پیاده‌مداری و خوانایی، حیات شبانه، فضاهای سبز، تنوع و زیبایی‌شناسی توجه داشته‌اند و مهمترین اصل سرزندگی برای آنان ارتقای کیفیت محیط بوده است. این در حالی است که اندیشمندان خارجی به معیارهای کلان سرزندگی نظیر پویایی اقتصاد منطقه‌ای، جذابیت جهانی و تورسم، تاب‌آوری، پویایی مناطق شهری، پویایی محله‌ها و مانند این‌ها توجه داشته و برای آنها ارتقای کیفیت محیط تنها یکی از ویژگی‌های سرزندگی بوده است. تفاوت این نظریات می‌تواند نشان‌دهنده فرهنگ، نیاز و نگرش مردمان در فرهنگ‌های متفاوت باشد. علاوه بر این، برخی از معیارهای دیگر که توسط اندیشمندان خارجی ارائه شده، باعث ارتقای کیفیت حضور مردم در شهر می‌شود، در صورتی که برخی از معیارهای اصلی ارائه‌شده توسط دانشمندان ایرانی (مانند پیاده‌مداری)، صرفاً حضور مردم را به‌مثابه هدف در نظر می‌گیرند. اما معیارهایی مانند تعامل مداوم و دوسویه مردم با دولت یا رقابت اقتصادی سالم، باعث حضور مثبت و آگاهانه و تأثیرگذار مردم در فضاهای شهری می‌شود. زیرا این حضور است که باعث جنب‌وجوش، سرزندگی و پویایی در شهر شده است. از طرف دیگر با مطالعه رویکرد فارابی و حافظ به سرزندگی شهری مشخص شد نظرات غیر ایرانی با بخشی از پیشینه فرهنگ ایرانی در مورد شهر ایده‌آل همپوشانی دارد؛ از جمله مفهوم حس مکان و صلح در شهر مورد نظر حافظ و فارابی. این مفاهیم در نظرات شهرسازان غربی بسیار تأکید شده است. شاید تأکید زیاد صاحب‌نظران فارسی‌زبان معاصر بر مفاهیم کالبدی را بتوان نقطه‌ضعفی در مفهوم سرزندگی شهرهای معاصر ایرانی دانست.

واژگان کلیدی

سرزندگی، شهر، فرهنگ ایرانی، امنیت، حس مکان.

مقدمه

مفهوم سرزندگی یکی از مفاهیم مهم در عرصه معماری و شهرسازی است که پژوهش‌های زیادی در ارتباط با آن در سطح جهان انجام شده است.^۱ شاید مفهوم اولیه «سرزندگی» شهری در ذهن، حضور مردم در فضاهای شهری و استفاده از آن باشد؛ اما سرزندگی مفهومی بسیار پیچیده‌تر است که ابعاد مختلفی نیز دارد. در حقیقت هنوز بیان روشن و همه‌جانبه‌ای از سرزندگی وجود ندارد و اکثر تعاریف تنها به ابعاد محدودی از آن پرداخته‌اند. این پژوهش به دنبال آن است تا مروری بر جدیدترین و مهمترین تعاریف بومی و جهانی سرزندگی انجام دهد. از مقایسه این مفاهیم با داشته‌های فرهنگ ایرانی در زمینه مفهوم پویایی و سرزندگی در شهر، به شباهت و تفاوت‌هایی دست خواهیم یافت. همچنین می‌توان به داشته‌های سرزندگی معاصر و نقاط ضعف آن در شهرهای ایرانی نسبت به انتظارات ایده‌آل فرهنگی و نیز استانداردهای جهانی دست یافت.

تفاوت آرای صاحب‌نظران را می‌توان به تفاوت‌های بومی و تجربه زیسته در شهرهایی با پیشینه فرهنگی متفاوت مربوط دانست. این پژوهش درصدد بررسی دلیل تفاوت این دیدگاه‌ها و بازخوانی سرزندگی فرهنگی در شهرهای ایرانی است. هدف این پژوهش بررسی میزان انطباق آرای صاحب‌نظران ایرانی در مقوله سرزندگی شهری با پیشینه فرهنگ ایرانی است. بنابراین پژوهش در تلاش است تا به این پرسش پاسخ دهد که چه شباهت‌ها و یا تفاوت‌هایی می‌توان میان پیشینه فرهنگ ایرانی در نگاه به پویایی و سرزندگی شهری مطلوب و آرای صاحب‌نظران فارسی‌زبان و یا غیر فارسی‌زبان معاصر در این زمینه یافت؟

در پاسخ به این سؤال می‌توان گفت به نظر می‌رسد مشترکاتی میان مفهوم سرزندگی شهری در نگاه متخصصان خارجی و پیشینه فرهنگ ایرانی در این زمینه وجود دارد. این مشترکات کمتر مورد توجه متخصصان معاصر ایرانی قرار گرفته است. این امر به خصوص در زمینه مفهوم حس مکان و صلح در شهرها قابل مشاهده است. آیا می‌توان مؤلفه‌های سرزندگی را نسخه واحدی برای همه فرهنگ‌ها دانست و یا حداقل در شهرهای ایرانی باید رویکرد متفاوتی را در پیش گرفت؟

روش تحقیق

رویکرد کیفی در روش‌شناسی این پژوهش به تحلیل محتوا در مجموعه داده‌هایی می‌پردازد که با استفاده از اطلاعات کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده‌اند. در این نوشتار موضوع تحقیق از نظر روش، از آغاز تا انتها متکی بر یافته‌های کتابخانه‌ای و

اسنادی است که در قالب روش کیفی به داده‌های نظام‌مند تبدیل شده و استخراج، طبقه‌بندی و ارزیابی مطالب در پایان آن صورت پذیرفته است (صادقی فسایی و عرفان‌منش، ۱۳۹۴، ۶۹). نقد نظریه‌های ارائه‌شده در مورد سرزندگی بنابر ملاحظات بومی و فرهنگی و همچنین بسط نظریه‌ها و گزاره‌های مربوط به آن مورد توجه بوده است.

پیشینه پژوهش

از میان آثار مکتوب فرهنگ ایرانی که به بحث شادابی و پویایی انسان در فضای شهری به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم و ناآگاهانه اشاره داشته‌اند، می‌توان به آثار ادبی و داستان‌های کهن در قالب منظوم و منثور چون بوستان و گلستان سعدی، شاهنامه فردوسی، حافظ و غیره اشاره داشت. همچنین مفهوم آرمان شهری در ادبیات مکتوب ایرانی، به شهر ایده آل و پویایی در آن اشاره دارد. در این ادبیات به زندگی شهری آرمانی و جامعه‌ای ایده‌آل (بسته به نگاه جامعه در بستر تاریخی خود) پرداخته می‌شود. در تاریخ ایران آرمان‌شهر از سابقه‌ای کهن برخوردار بوده و مطالعات بسیاری نیز در این باب صورت پذیرفته است. از جمله می‌توان به مقاله «تحلیل کهن‌الگویی آرمان‌شهرگرایی و سیر الگوواره‌های ادبیات آرمان‌شهری در ادب کلاسیک ایران» اشاره داشت (قائمی، ۱۳۹۵). برخی محققان معاصر آثار برخی از بزرگان فرهنگ ایرانی را از نظر چگونگی توجه به مفهوم شهر و حضور شهروندان در آن مورد بررسی قرار داده‌اند. از آن جمله می‌توان به بررسی نگاه حافظ، فارابی و ... اشاره داشت. به عنوان نمونه در مقاله «پی‌جویی بارزهای شهر از منظر حافظ»، نویسنده اصول و ارزش‌های حاکم بر شهر و محیط آرمانی حافظ را تحلیل می‌کند (نقی‌زاده، ۱۳۸۸). همچنین در مقاله «بررسی و تبیین مقوله صلح در نظریه مدینه‌المسالمة (شهرصلح) فارابی و نظریه صلح پایدارکانت»، نویسنده به اهمیت نقش انسان در نگاه فارابی در تبیین شهر آرمانی تأکید دارد (جمشیدی، ۱۳۹۶). فارابی با نگاهی فراگیر و کمال‌طلبانه، به انسان در شهر و نیازهای او چون صلح و آرامش توجه می‌کند. در مقاله‌ای دیگر تحت عنوان «بررسی تطبیقی شهر خدای آگوستین و مدینه فاضله فارابی»، نویسنده‌گان مفاهیمی چون شهر، عدالت و سعادت از نگاه فارابی را بررسی کرده‌اند (کرباسی‌زاده و ذوالفقاری، ۱۳۹۳).

از اولین شهرسازان ایرانی که در دوران معاصر در تدقیق مفهوم سرزندگی گام برداشته می‌توان به دکتر جهان‌شاه پاکزاد اشاره داشت. وی شرط اصلی سرزندگی را رعایت تنوع در استفاده از رنگ، مناظر، مبلمان، اتفاقات و حتی

قرار دارد. ایجاد عرصه‌های عمومی جدید، به تدارک تمامی زمینه‌های حیات‌بخش شهری و سرزنده‌کردن آن بستگی دارد. سرزندگی شهری، روحی برای کالبد شهر است. تفسیر چستی و چگونگی القای این روح در کالبد شهر نسبت به فرهنگ‌های مختلف شرایط متفاوتی دارد. شهر سرزنده جامعه خود را زنده نگه می‌دارد و از طرف دیگر جامعه سرزنده می‌تواند در فرایند سرزنده‌سازی شهر مؤثر واقع شود. رابطه دوسویه شهر و جامعه، رابطه‌ای تکاملی است که ارتباط مستقیمی با مفهوم سرزندگی دارد. امنیت جامعه شهری و کیفیت زندگی در شهر بر پایداری اجتماعی مؤثر عنوان شده است (عطریان، سجاد و پاشا، ۱۳۹۴، ۱۳). سرزندگی با حضور فعال و پرشور و نشاط مردم در فضاهای شهری، از خصوصیات مهم و مثبت این‌گونه فضاهاست. عدم توجه به این مسئله موجب از بین رفتن عملکرد اجتماعی فضاهای شهری شده و آنها را سرد و بی‌روح جلوه می‌دهد (احمدی و نیک‌بخت، ۱۳۹۴، ۴). سرزنده‌ساختن حیات شهری، مستلزم انسانی‌کردن و بُعد انسانی‌دادن به آن است (لقابی، پاک‌زاد و فروزان‌پور، ۱۳۹۲).

همان‌گونه که در پیشینه پژوهش اشاره شد، در ادبیات و متون کهن فارسی می‌توان به تفاسیر و بازخوردهایی از ابعاد انسانی زندگی در شهر دست یافت. بسیاری از آثار وجود دارند که به ذکر مستقیم یا غیرمستقیم اصول و ارزش‌هایی اشاره دارند که مستخرج از فرهنگ ایرانی هستند. چنین اشاراتی برای شکل‌دادن به محیط زندگی یا تعریف شهر آرمانی این تمدن قابل استناد هستند. از آن جمله می‌توان به ابیاتی از حافظ در این زمینه اشاره داشت. خواجه شیراز در بسیاری غزلیات خویش، از شهر و از عناصر یا مجموعه‌های طبیعی آن چون باغ، گلستان، بوستان و آب ذکری به میان آورده است. در این‌گونه موارد، آنچه مورد نظر خواجه بوده، فضا، عملکرد و نقش این عناصر و فضاها به عنوان ظرف فعالیت گروه‌های خاص انسانی بوده است. در واقع، معانی نمادین این‌گونه عناصر، به علاوه مفاهیم مترتب بر فضا و حضور در آنها بیشتر از هر موضوع دیگری مدنظر بوده است. حافظ اصولاً فضای مطلوب و مناسب زندگی را جدای از طبیعت نمی‌داند:

صحن بستان ذوق‌بخش و صحبت یاران، خوش است
وقت گل، خوش باد کز وی وقت می‌خواران خوش است

(غزل شماره ۴۳ دیوان حافظ شیرازی)

به این ترتیب شهر هم دربرگیرنده طبیعت است و هم قوانین انتظام خویش را از طبیعت می‌گیرد و در یک کلام در دل طبیعت جای‌گرفته و با آن هماهنگ و همراه است. در کنار توجه و تأکید بر لزوم وجود این ارتباط، فقدان آن

رفتارها و طیف کاربران دانست (پاک‌زاد، ۱۳۸۴). البته در این مطالعه، اشاره مجزایی به اهمیت داشته‌های فرهنگی نشده است، اما در برخی موارد چون رنگ و رفتار کاربران می‌توان به طور ضمنی اهمیت فرهنگ را دریافت.

اسناد دیگری که می‌توان در این زمینه به عنوان پیشینه پژوهش معرفی کرد، اسناد برنامه‌های شهرهای مختلف غربی از جمله اسناد شهرهای «سارینا»^۲ و «آدلاید»^۳ در استرالیا است. فصل دوم پیش‌نویس برنامه سارینا، به طور کامل به معیارهای شهر سرزنده تخصیص داده شده است. واحدهای همسایگی فراگیر و پایدار یکی از این معیارها در نظر گرفته شده است.^۴ اطمینان از امنیت شهروندان و طراحی شهری خوب جهت دسترسی و نفوذپذیری برای داشتن شهر سرزنده، از دیگر نکات این پیش‌نویس است. دسترسی عادلانه همه قشرها و نژادهای جامعه به امکانات نیز مهم است. بنابراین باید شبکه حمل‌ونقلی شامل همه شیوه‌های رفت‌وآمد اعم از پیاده‌روی، دوچرخه و وسایل نقلیه شخصی و غیره باشد (Government of South Australia, 2013, 5-7).

شهر آدلاید به عنوان یکی از جذاب‌ترین شهرهای کوچک دنیا خوانده شده است. دولت استرالیا شهری را سرزنده می‌داند که تعامل دوطرفه و بلندمدتی بین دولت و شورای شهر وجود داشته باشد؛ شهری با حمل‌ونقل عمومی پیشرفته، مناسب برای گروه سنی جوان، ایمن و دارای تبادل فرهنگی با شهرهای دیگر (Sarina Official Plan, 2013).

در سندی که به وسیله شورای شهر «چلمزفورد»^۵ منتشر شده، معیارهای یک شهر سرزنده و پویا در کیفیت فضاهای عمومی، مقیاس توسعه شهر، پویایی اقتصادی، پویایی فرهنگی و داشتن اقتصاد شبانه عنوان شده است. در توضیح آن می‌توان گفت که فضاهای عمومی هر شهر مایه افتخار و هویت‌بخشی به آن شهر هستند. این فضاهای هویت‌مند دارای تنوع کاربری بوده و مردم را به گذران وقت در فضا و لذت‌بردن از شهر دعوت می‌کنند. گذشته از همه اینها، نباید به پویایی فرهنگی بی‌توجه بود. در مورد حیات شبانه، شورای شهر چلمزفورد به امنیت توجه کرده و مهمترین عامل وجود زندگی شبانه در شهر را احساس امنیت شهروندان عنوان کرده است (Packham, 2013, 3-9).

مفهوم سرزندگی در فرهنگ ایرانی و از نظر محققان ایرانی

هویت و گسترش فضای عمومی شهری فعال، پویا و سرزنده به عنوان یکی از اهداف راهبردی ارتقای کیفیت محیط مصنوع شهری، همواره در صدر وظایف طراحان شهری

را می‌توان از رویکردهای عمده قابل استنتاج در اشعار حافظ نسبت به کیفیت شهری مطلوب و پویا و به عبارت دیگر سرزنده دانست.

در مطالعات این پژوهش، نظرات فارابی نیز با توجه به اهتمامش در تدوین ویژگی‌های آرمان‌شهر^۲ مورد توجه بوده است. وی در فصل بیستم کتابش در این ارتباط وارد مباحث مربوط به انسان می‌شود. این قسمت مقدمه‌ای برای ورود به بخش دوم، یعنی فلسفه مدنی فراهم می‌کند. یکی از ویژگی‌های مورد تأکید فارابی مفهوم صلح در شهر بوده است. صلحی که فارابی در این بخش مطرح می‌کند، معنایی گسترده‌تر و فراگیرتر از فقدان جنگ دارد. «صلح دارای معنای مثبت شرایطی آرام، بی‌دغدغه و خالی از تشویش، کشمکش و ستیز و در کل وجود شرایط همه‌جانبه امن است» (جمشیدی، ۱۳۹۶، ۱۳۲). در نگاه فارابی صلح همانا وجود آرامش مبتنی بر اعتدال و عدالت در درون و برون آدمی، یعنی در نفس و در جامعه است. این آرامش آنگاه رخ می‌نماید که آدمی در قوای خود به اعتدال گراید (نراقی، ۱۳۷۱، ۲۸).

در ادامه مباحث مربوط به انسان، ویژگی مدنی‌الطبیع بودن او و نیازش به اجتماع و همچنین انواع اجتماعات انسانی مطرح می‌شود. ادامه بحث در اجتماع صغری (مدینه) متمرکز است. مدینه‌های فاضله و غیر فاضله، اوصاف و ویژگی‌های رئیس مدینه فاضله، در این بخش مطرح می‌شود.

علاوه بر اعتدال و آرامش در شهر به عنوان عوامل تضمین‌کننده تسری مفهوم صلح در آرمان‌شهر مدنظر فارابی، نقطه کانونی در آرای فارابی، سعادت است (گالستون، ۱۳۸۶، ۱۶۰). بر همین مبنا، آرمان‌شهر مورد نظر او مکانی است که مقصود حقیقی از اجتماع در آن دستیابی به سعادت انسان است (فارابی، ۱۳۷۷، ۱۱۳). فارابی سعادت فرد را در گروهی عضویت در مدینه فاضله می‌داند. مردم هر مدینه برای رسیدن به غایات مشترکی با یکدیگر همکاری می‌کنند و هر مدینه ممکن است وسیله نیل به سعادت یا شقاوت باشد.^۳ مدینه‌ای که مقصود حقیقی از اجتماع در آن همکاری در اموری باشد که موجب رسیدن به سعادت حقیقی انسان است، مدینه فاضله نام دارد (کرباسی‌زاده و ذوالفقاری، ۱۳۹۳، ۱).

آنچه در آرای فارابی در ارتباط با مفهوم معاصر سرزندگی در شهر می‌توان اشاره کرد، اعتدال و آرامش است. همچنین نتیجه نهایی زندگی در شهری با چنین ویژگی‌هایی، سعادت انسان خواهد بود. این سعادت از هر زاویه‌ای که تفسیر شود، در شهرهای معاصر نیز منوط به آرامش و اعتدالی است که می‌تواند از جنبه‌های تسری سرزندگی در شهر باشد. خلاصه

را دلیل افسردگی و حزن انسان می‌داند. درحالی‌که یکی از ویژگی‌های اصلی شهرهای معاصر را باید در جدایی از طبیعت دانست. همچنین به هماهنگی فعالیت‌های انسان با طبیعت در اشعار حافظ می‌توان اشاره کرد.

شاهای فلک از بزم تو در رقص و سماع است

دست طرب از دامن این زمزمه، مگسل

(غزل شماره ۳۰۴ دیوان حافظ شیرازی)

از طرف دیگر «ارزش انسان از دو منظر و در دو قلمرو مطرح است، یکی در قلمروی فرد و دیگری در قلمروی جامعه. توجه به احوالات و نیازهای سایر احاد جامعه، موضوعی است که حافظ نیز از آن غفلت نورزیده است» (نقی‌زاده، ۱۳۸۸، ۱۲۹).

شب تاریک و بیم موج و گردابی چنین هایل

کجا دانند حال ما، سبکباران ساحل‌ها

(غزل شماره ۱ دیوان حافظ شیرازی)

توجه به انسان‌های دیگر را می‌توان در مقوله‌های تنظیم‌کننده ارتباطات واحدهای اجتماعی مختلف مانند همسایگان، خانواده‌ها، اقوام و اهالی یک شهر تسری داد. پس فضا و محیط زندگی باید علاوه بر نیازهای مادی، نیازهای معنوی و روانی را نیز پاسخگو باشد. همچنین یکی از احساس‌ها و نیازهای بشری که از قدیم‌الایام همراه انسان بوده، احساس تعلق به مکان است. این احساس و وابستگی، به انحای مختلف در غزلیات حافظ اشاره شده است.

همچو گرد این تن خاکی، نتواند برخاست

از سر کوی تو، زان رو که عظیم افتادست

(غزل شماره ۳۶ دیوان حافظ شیرازی)

این سخن بیانگر اهمیتی است که وطن و سرزمین را شرافت بخشیده است. از طرف دیگر احساس تعلق به مکان به اضافه معنویتی که بر آن حاکم است، سبب می‌شوند تا حس تعلق به مکان تقویت شود. ملاحظه می‌شود که تا اینجا تمام اشارات حافظ که در زمینه سرزندگی شهری قابل برداشت و تفسیر هستند، ابعاد غیرکالبدی و غیرمادی را محور قرار داده‌اند (همان، ۱۳۰).

هوای مسکن مألوف و عهد یار قدیم

ز رهروان سفرکرده، عذرخواهت بس

(غزل شماره ۲۶۹ دیوان حافظ شیرازی)

توجه به طبیعت در کنار شهر به عنوان ظرف فعالیت‌های انسان، توجه به انسان در قلمروی فردی و اجتماعی، تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان و تأمین حس تعلق به مکان

سرزندگی شهری آمده است. نظرات این محققان براساس بهروز بودن آنها، در کنار اهمیت محققانش در این حوزه انتخاب شده‌اند. نظریاتی که براساس جستجو در فضای مجازی بیشترین ارجاع را داشته و یا معیارهای جامع‌تری را ارائه داده‌اند. نظریات قدیمی‌تر مانند نظریات «یان گل» از جمله مواردی هستند که با نظریات جدید این حوزه هماهنگی دارند.

در جمع‌بندی این مبحث می‌توان به نظرات «جان کاراس» در کتاب «ده نشان اختصاصی شهرهای سرزنده» نیز اشاره داشت (Karras, 2015). نظریات این متفکر می‌توانند به صورتی جامع و کامل اصول نظریات نوین در حوزه سرزندگی شهری را بیان کنند و بسیاری از نظرات اندیشمندان دیگر را نیز تحت پوشش قرار دهند. از آنجایی که مفهوم سرزندگی مفهومی پویا بوده و می‌تواند در طول زمان متحول شود، ارجاع به جامع‌ترین و به‌روزترین نظریه، این پژوهش را بسیار حائز اهمیت کرده است. نظریات کاراس این ویژگی‌ها را داشته و معیارهای او در این زمینه بسیار جالب هستند:

- نشانه اول: شهر سرزنده دارای جذابیت جهانی است. این شهر آمار پایینی از جرم و جنایت دارد تا گردشگران با خیال آسوده در آن گردش کنند. این برای دانشجویان و فرهیختگان جذابیت دارد. به طور کلی شهر سرزنده جاذب مردم، توریست و سرمایه است. چنین شهری همه چیز را برای همه کس ندارد. اما بیشتر چیزها را برای اغلب مردم دارد (ibid, 2-4). در این سند پس از پرداختن به جذابیت جهانی، شهرهای دانشجویی را مثال می‌زند و شهرهایی که صرفاً دارای توریسم دانشگاهی هستند را سرزنده نمی‌داند.

- نشانه دوم: شهرهای پرجنب‌وجوش جزئی از مناطق پرجنب‌وجوش هستند. یک منطقه پویا مجموعه‌ای از شهرهای پویاست (با مرکزیت یک شهر) که به وسیله شبکه قدرتمند حمل‌ونقل عمومی به هم پیوسته‌اند (ibid, 5).

- نشانه سوم: در شهرهای سرزنده از ساختمان‌های دارای ارزش فرهنگی و با عمر بالای صد سال حفاظت می‌شود

آرای فارابی و حافظ که می‌تواند در مفهوم سرزندگی شهری نیز مورد توجه قرار گیرد، در جدول ۱ آمده است.

پس از مطالعه نمونه‌ای از نوع تفکرات در فرهنگ ایرانی نسبت به زندگی در شهر، لازم است تا نظرات محققان فارسی‌زبان معاصر را نیز مورد توجه قرار دهیم. مزایای متعددی از قبیل ارتقای تعاملات اجتماعی، افزایش نشاط و گذران اوقات فراغت، تقویت پیاده‌روی، ارتقای محیط زیست انسان، کاهش آلودگی ترافیکی، کاهش مصرف انرژی، رونق فعالیت‌های اقتصادی و کسب و کار، انتقال تصویر مثبت و جذاب از جامعه و جذب مشتریان و بازدیدکنندگان به عنوان دلایل ضرورت به سرزندگی شهری عنوان شده است (شایسته پایداری، ۱۳۹۳). همچنین برخی وجوه عینی چون آب و گیاه به دلیل تأثیر بر وجوه ذهنی سرزندگی مورد توجه قرار دارند. در ادامه خلاصه‌ای از نظرات محققان فارسی‌زبان معاصر در این ارتباط آمده است (جدول ۲).

مفهوم سرزندگی از نظر محققان معاصر خارجی

همان‌طور که مشاهده شد، دیدگاه‌های اندیشمندان ایرانی تا حدودی شبیه به یکدیگر است و دارای فصول مشترک بسیاری است. به طور مثال، اغلب آنان با زبان خود کیفیت محیط و منظر شهری را مهمترین مؤلفه‌های سرزندگی در نظر می‌گیرند. یکی از نظریه‌پردازان کیفیت محیط را در حضور گل و گیاه آبنا و مبلمان شهری، و شهرساز دیگری کیفیت محیط را در نورپردازی و زیبایی‌شناسی می‌داند. در هر صورت میان اندیشمندان داخلی برای ارتقای سرزندگی و تعریف این مفهوم، مؤلفه‌های کالبدی حرف اول را می‌زند. مراکز شهری در شهرهای اروپایی معمولاً سرزنده و پویا هستند، زیرا مناطق مسکونی و اداری اغلب در کنار هم قرار می‌گیرند. تعداد زیادی از خرده‌فروشی‌ها و رستوران‌ها در مراکز شهرهای اروپایی وجود دارند که سرزندگی را از سایر نقاط شهر جذب می‌کنند (Molenda & Sieg, 2013,4). در جدول ۳، نظرات برخی محققان اروپایی در ارتباط با

جدول ۱. خلاصه نظرات فارابی و حافظ مرتبط با مفهوم سرزندگی شهری. مأخذ: نگارنده.

فارابی	حافظ	خلاصه نظرات مرتبط با مفهوم سرزندگی
اعتدال و آرامش در درون و برون آدمی است. اعتدال و آرامش در شهر می‌تواند تأمین‌کننده صلح درونی انسان نیز باشد.	تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان توجه به طبیعت در کنار شهر به عنوان ظرف فعالیت‌های انسان	
شهر مکانی برای دستیابی به سعادت برای انسان	تأمین حس تعلق به مکان توجه به انسان در قلمروی فردی و اجتماعی	

جدول ۲. خلاصه‌ای از نظرات صاحب‌نظران فارسی‌زبان در ارتباط با سرزندگی شهری. مأخذ: نگارنده.

نظرات	اندیشمندان ایرانی
تنوع، طیف کاربران، کیفیت محیطی	جهانشاه پاکزاد (۱۳۸۴)
رضایت، جذابیت، سازگاری، انعطاف، کارآمدی، کیفیت محیطی، عدالت، کارآمدی، رضایت	خستو و سعیدی رضوانی (۱۳۸۹)
تنوع جاذبه‌ها، فعالیت‌های شبانه‌روزی، قابلیت دسترسی و اتصال، آسایش، بهداشت، مشارکت شهروندان، زیبایی‌شناسی، خوانایی، حمل‌ونقل عمومی	شالی امینی و بهبودیان باجگیران (۱۳۸۹)
گسترش فضای عمومی شهری	لقابی و همکاران (۱۳۹۲)
ایمنی، دسترسی، کاربری‌های متنوع، حضور گیاهان و آب‌نما، نورپردازی مناسب	بازوندی و شهبازی (۱۳۹۳)
حضور آب و گیاه	محمدی و حقیقت‌بین (۱۳۹۴)
گسترش فضای عمومی، کنترل حمل‌ونقل، فضای سبز، کیفیت محیط، مکث، محصوریت، شفافیت، تنوع، نفوذپذیری، مسیرهای پیاده، خوانایی، هویت، آسایش محیطی، تراکم	سیادت‌ی و علی‌الحسابی (۱۳۹۳)
کارکرد شبانه‌روزی، هویت، ایمنی، شبکه حمل و نقل، فشردگی، اختلاط کاربری‌ها، فضاهای عمومی، پیاده‌مداری	شایسته پایداری (۱۳۹۳)
تنوع، فعالیت‌های شبانه‌روزی، آسایش، قابلیت دسترسی، اتصال، خوانایی، زیبایی‌شناسی، بهداشت	آجیلیان، شوقی مطلق و شایان (۱۳۹۴)
سرعت تردد مناسب، امنیت شهر، کیفیت فضاهای شهری، تنوع	عطریان و همکاران (۱۳۹۴)

جدول ۳. نظرات برخی محققان اروپایی در ارتباط با سرزندگی شهری. مأخذ: نگارنده برگرفته از منابع اشاره شده.

نظرات	اندیشمندان خارجی
توان مداوم جذب جمعیت، وجود پارکینگ‌های خودرو، خرده‌فروشی‌ها، امنیت، پاکیزگی محیطی، توان جذب توریست و اقتصاد شبانه	Balsas (2004)
نورآوری، رقابت سالم اقتصادی، همبستگی اجتماعی، جامعه مدنی قدرتمند	Slack, Bourne & Gertler (2003)
تنوع کاربران، شبکه قوی پیاده‌ها، تنوع مکان‌ها و تعادل بین کاربران، خیابان‌ها و شهرها (صیغی کاران، خیرخواه و محمدی، ۱۳۹۴، ۴).	یان گل (۲۰۱۵)
کاربری‌های متنوع، وجود پارکینگ برای خودروها	Molenda & Sieg (2013)
زیرساخت‌های توان‌مند و قوی، واحدهای همسایگی فراگیر و پایدار، تلاش برای حفظ محیط زیست، تنوع اقتصادی، طراحی شهری خوب، دسترسی و نفوذپذیری	Sarina Official Plan(2013)
تعامل دوطرفه و بلندمدت بین دولت و شورای شهر، حمل‌ونقل عمومی، جذاب برای گروه سنی جوان، تعاملات سیاسی، حیات شبانه، تبادل فرهنگی و توریست، پویایی اقتصادی، امنیت	Government of South Australia (2013)
کیفیت فضاهای عمومی، مقیاس توسعه شهر، پویایی اقتصادی، پویایی فرهنگی، اقتصاد شبانه	Packham (2013)
اقتصاد پویا، کاربری مختلط، منطقه پویا، حمل و نقل عمومی، فشردگی، خیابان‌های سرزنده، محلات پویا، مردم‌بلندهمت، ساختمان‌های قدیمی، جذابیت جهانی	Karras (2015)

(ibid, 12).

همانند ساکنان خود مدام در حال رشد و پیشرفت هستند

(ibid, 16).

- نشانه پنجم: همان‌طور که شهرهای پویا و دارای حیات،

- نشانه چهارم: شهرهای سرزنده شهرهای فاخری هستند که مردم بلندهمت در آن زندگی می‌کنند. شهرهای سرزنده،

تصویر ۱. میزان مقبولیت مؤلفه‌های سرزندگی از دیدگاه صاحب‌نظران ایرانی. مأخذ: نگارنده.

تصویر ۲. میزان مقبولیت مؤلفه‌های سرزندگی از دیدگاه صاحب‌نظران خارجی. مأخذ: نگارنده.

این مؤلفه‌ها جزو مفاهیمی از سرزندگی هستند که به نوعی با کالبد شهر ارتباط برقرار می‌کنند. در این میان فقط مؤلفه ایمنی که می‌تواند با مفهوم صلح فارابی نیز ارتباط برقرار کند، جزو مؤلفه‌های نیمه کالبدی و نیمه انسانی محسوب می‌شود. مؤلفه‌هایی که از دیدگاه صاحب‌نظران غیر ایرانی بیشترین شاخص را به خود اختصاص داده‌اند شامل موارد مشارکت شهروندان، جامعه مدنی قدرتمند و اقتصاد پویا و سرزنده است. مواردی که به هیچ‌وجه ارتباطی با کالبد شهر برقرار نمی‌کنند و تماماً مفاهیمی انسانی هستند. از این میان مشارکت شهروندان به شدت بر میزان تمایل غیر کالبدی نظریات غیر ایرانی در ارتباط با سرزندگی می‌افزاید. زیرا تنها در نظرات اندیشمندان غیر ایرانی چون کاراس می‌توان به مفهومی چون «مردم بلندهمت» برخورد کرد که هیچ مشابهتی در میان نظریات متفکرین معاصر ایرانی در این حوزه ندارد. به عبارت دیگر، در نظرات نظریه‌پردازان ایرانی، مردم و شخصیت آنها کمترین تأثیر را بر مفهوم سرزندگی شهری خواهند داشت. اما در پیشینه فرهنگ ایرانی می‌توان توجه به شخصیت و رفتار انسان را در رشد شهر مشاهده

مناطق دارای حیات را خلق می‌کنند؛ محلات پویا نیز شهرهای پویا را خلق می‌کنند. شهری که محلات آن زنده و پر جنب‌وجوش نباشد، نمی‌تواند سرزنده باشد (ibid, 20).
 - نشانه ششم: خیابان‌های یک شهر چیزی بیش از گذرگاه‌های ترافیکی هستند. مهمترین فضاهای عمومی، خیابان‌ها هستند. آنها محلات را به هم پیوند می‌دهند (ibid, 24).

نشانه هفتم: نشانه هفتم فشردگی است. هرچه شهری فشردتر باشد، بهتر است (فشردگی مفهومی متفاوت از تراکم است). فشردگی به معنای دسترسی آسان مردم به مایحتاج روزانه آنهاست. یعنی محل کار و تفریح و آموزش و ... مردم نزدیک به محل سکونتشان باشد (ibid, 28).

- نشانه هشتم: ترافیک علامت شهری پویا و سالم و سرزنده است و همین ترافیک می‌تواند به فرصت عظیمی برای رشد تبدیل شود. یعنی جمعیت تشویق به استفاده از وسایل حمل‌ونقل عمومی شوند. اگر دسترسی به نقاط شهری بدون استفاده از اتومبیل امکان پذیر نباشد، شهر سرزنده نیست (ibid, 33).

- نشانه نهم: کاربری مختلط نیز از نشانه‌های مهم یک شهر پر جنب‌وجوش است (ibid, 36).

- نشانه دهم: اقتصاد پویا توأم با شهر پویاست. شهرهای سرزنده معمولاً مشاغل بیشتری نسبت به تعداد ساکنان خود دارند. بیشتر این حیات اقتصادی در مرکز شهر دیده می‌شود (ibid, 41).

یان گل مکانی را سرزنده می‌داند که مردم آن را برای درنگ، ماندن و ملاقات انتخاب کنند، به جای این که بخواهند سریع از آن عبور کنند. طبق نظر او، زمان طولانی توقف و ماندن در فضا، شبکه قوی پیاده‌ها، گروه‌های زیاد و متنوع کاربران، تنوع مکان‌ها و تعادل بین کاربران خیابان‌ها، شهرها را سرزنده می‌کند (صیفی‌کاران و همکاران، ۱۳۹۴، ۴).

همچنین می‌توان میزان مقبولیت هریک از مؤلفه‌های سرزندگی از دیدگاه صاحب‌نظران داخلی و خارجی را اندازه‌گیری کرد. این اطلاعات با استفاده از تحلیل محتوای کیفی و رویکرد تلخیصی به دست آمده است. هرکدام از مؤلفه‌ها به صورت یک کد در نظر گرفته شده و کمیت اشاره به هر کدام در نظر محققان مربوطه سنجیده شده است (تصویر ۱ و ۲).

در تحلیل اطلاعات این نمودارها می‌توان به معنای کالبدی و غیر کالبدی معیارهایی که شاخص بالاتری به خود اختصاص داده‌اند اشاره کرد. مؤلفه‌هایی چون تنوع، دسترسی و نفوذپذیری و فضاهای عمومی شهری که بیشترین میزان توجه را در نظرات محققان ایرانی به خود اختصاص داده‌اند.

کرد.

همان‌گونه که پیشتر اشاره شد، فارابی معتقد بود که مردم هر شهر برای رسیدن به غایات مشترک با یکدیگر همکاری می‌کنند (کرباسی‌زاده و ذوالفقاری، ۱۳۹۳). این نظریه با نظر مردم بلندهمت از کاراس شباهت و نزدیکی بسیاری دارد (Karras, 2015, 16).

جمع‌بندی

با توجه به تجزیه و تحلیل‌ها مشخص شد که بیشتر معیارهای محققان ایرانی به پوسته مفهوم سرزندگی تمایل دارد. این معیارها اغلب به طراحی محیطی توجه دارند. در این بین بیشترین مقبولیت مربوط به: تنوع، کیفیت محیطی، نفوذپذیری، وضعیت و گسترش فضاهای عمومی شهری است. بعضی از معیارها مانند حیات شبانه، فشردگی و مشارکت شهروندان کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند و تعدادی از معیارهای زیرساختی و پایه‌ای به کل مورد توجه نبودند. در دیدگاه آنان اغلب به این مهم که برای داشتن شهر سرزنده باید محلات سرزنده داشت توجه نشده است. علاوه بر این، جای خالی مطالعات منطقه‌ای (مجموعه‌ای از شهرهای پر حیات در ارتباط با یکدیگر) خالی است. اگر تعریف دکتر «گلکار» را مورد استناد قرار دهیم، بیشتر این محققان به معیارهای خرد سرزندگی و اندیشمندان در کشورهای توسعه‌یافته، به معیارهای کلان سرزندگی مانند پویایی اقتصاد منطقه‌ای، تبادل فرهنگی و توریستی و تعاملات شهروندان با دولت توجه کرده‌اند. همین تفاوت خود نشانگر این است که معیارهای سرزندگی مفاهیمی بومی هستند. مقایسه اولویت‌های سرزندگی از دیدگاه اندیشمندان معاصر ایرانی با اندیشمندان سایر نقاط جهان در جدول ۴ ارائه شده است:

از منظر دیگر، توجه به معیارهای معاصر سرزندگی مانند: رقابت سالم اقتصادی، همبستگی اجتماعی، واحدهای همسایگی فراگیر و پایدار، تعامل دوطرفه و بلندمدت بین

دولت و شورای شهر، تعاملات سیاسی و پویایی فرهنگی به حضور مثبت و تأثیرگذار مردم در فضاهای شهری منجر می‌شود و صرفاً حضور آنها در فضا باعث افزایش کیفیت آن فضا نخواهد شد. به طور مثال خیابانی را در نظر بگیرید که جمعیت پیاده زیادی از آن عبور می‌کند، اما نهایت فعالیت انجام‌شده توسط آنان تماشا کردن مغازه‌هاست. در صورتی که این حضور در فضا می‌تواند موثرتر، آگاهانه‌تر و پرشورتر باشد و نه صرفاً حضوری انفعالی. در حقیقت، این نواحی فاقد سرزندگی اجتماعی و اقتصادی لازم هستند، زیرا با وجود شلوغی و حضور جمعیت در فضا، این حضور تهی از کیفیت است.

براساس این انگاره می‌توانیم عوامل سرزندگی را به دو دسته تقسیم کنیم: عواملی که حضور و دلبستگی و تعهد انسان به فضا را در نظر دارند و در اشعار حافظ نیز مورد اشاره بودند و عواملی که سعی در بهبود کاربری‌ها و ارتقای کالبد شهر دارند. این عوامل را می‌توان به برقراری امنیت در شهر مرتبط دانست که بدون آن بهترین کالدها نیز بلااستفاده خواهند ماند. این مفهوم نیز توسط فارابی اشاره شده بود. معمولاً در تعاریفی که برای سرزندگی در ایران در نظر گرفته می‌شود، نقش عوامل انسانی نادیده گرفته شده و تنها به عوامل کالبدی پرداخته می‌شود. در صورتی که انسان نقش اصلی را در سرزنده‌سازی فضای شهری دارد و این عاملی است که مسئولین شهرهای سرزنده دنیا آن را در رأس امور خود قرار می‌دهند (تصویر ۳).

برای تدقیق بیشتر، عوامل مؤثر بر سرزندگی را می‌توان به صورت عوامل کالبدی و انسانی زیر دسته‌بندی کرد:

• عوامل کالبدی مؤثر بر سرزندگی:

- واحدهای همسایگی فراگیر و پایدار؛
- توسعه فشرده و یکپارچه و پایدار؛
- خرده‌فروشی‌ها و تنوع کاربری؛
- گسترش عرصه‌های عمومی شهر؛
- حمل‌ونقل عمومی متنوع و قدرتمند؛

جدول ۴. مقایسه اولویت‌های سرزندگی از دیدگاه اندیشمندان معاصر ایرانی با اندیشمندان سایر نقاط جهان. مأخذ: نگارنده.

دیدگاه اندیشمندان خارجی	دیدگاه اندیشمندان ایرانی
<ul style="list-style-type: none"> - اقتصادپویا - توریسم و جذابیت جهانی - مشارکت شهروندان و جامعه مدنی قدرتمند 	<ul style="list-style-type: none"> - تنوع - گسترش فضاهای عمومی شهری - نفوذپذیری - کیفیت محیط
مؤلفه‌های سرزندگی	

تصویر ۳. حضور اختیاری و مشتاقانه انسان مهمترین عامل در شهر سرزنده سنت پائول است. مأخذ: www.stpaul.gov

می‌گیرد، کلی‌تر و جامع‌نگرتر بوده و شامل مواردی مانند جذابیت جهانی و شهروندانی با اهداف متعالی هستند. بنابراین اگر یک معیار سرزندگی تأمین نیازهای شهروندان باشد، با توجه به تفاوت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، خواسته‌های مردم متفاوت است و معیارهای سرزندگی برحسب شرایط محیطی دگرگون می‌شود و سرزندگی به صورت مفهومی بومی رخ می‌نماید.

علاوه بر این در ایران برای سرزنده‌سازی محیط بیشتر به عوامل فیزیکی و کالبدی تأکید می‌شود، اما در کشورهای پیشرفته تأکید روی ارتباط دوسویه مردم و مسئولین یا سرزندگی اقتصادی بوده و نقش عامل انسانی بسیار حائز اهمیت شمرده شده است. این انسان و علاقه‌مندی او به حضور در فضا است که بیشترین تأثیر را در حیات فضاهای شهری دارد. در حقیقت انسان با حضور در فضا و مشارکت در امور مربوط به آن، روح زنده‌بودن را در فضا می‌دمد.

البته نکته مهم دیگر حضور مثبت، آگاهانه و اختیاری مردم در فضاهای شهری است که با پیاده‌کردن شرایط تعامل دوسویه مردم با تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان امور شهری، واحدهای همسایگی فراگیر و پایدار و پویایی فرهنگی، موجب افزایش این حضور می‌شوند.

نکته جالب دیگر همپوشانی نظرات محققان خارجی با بخشی از پیشینه فرهنگ ایرانی در مورد شهر ایده‌آل است. از آن جمله می‌توان به مفهوم حس مکان مستتر در برخی اشعار حافظ و تأکید بر این عامل در میان شهرسازان غیرایرانی اشاره کرد. همچنین مفهوم صلح مورد نظر فارابی در آرمان‌شهر وی که به صورت مفهوم امنیت شهروندی نیز می‌توان تفسیر کرد. این ایده در نظرات شهرسازان غربی بسیار تأکید شده است. زیرا امنیت می‌تواند تضمین‌کننده حضور آسوده و مدام مردم در شهر باشد، حتی در زمان شب که به مدد زندگی و نورپردازی شبانه در شهرهای مدرن تسهیل شده است.

همچنین مردم بلندهمت، شهری سرزنده‌تر خواهند داشت که نشان از اهمیت مشارکت و نقش مردم در سرنوشت شهر و به طبع آن سرنوشت خود آنها دارد، امری که در مدینه

- نفوذپذیری؛
- خوانایی؛
- نورپردازی در شب؛
- پیاده‌مداری؛
- مبلمان شهری و جزئیات آن؛
- فواصل شهری و تردد؛
- دید و منظر و زیبایی‌شناسی.
• عوامل انسانی مؤثر بر سرزندگی:

- مردم بلندهمت؛
- همبستگی اجتماعی؛
- نوآوری و رقابت سالم اقتصادی؛
- اقتصاد شبانه؛
- جذب توریست و تبادل فرهنگی با سایر شهرها و کشورها؛
- امنیت؛
- مشارکت میان مردم و جامعه (سیاسی و اجتماعی)؛
- عدالت اجتماعی؛
- تنوع فعالیت‌های هنری و سرگرمی؛
- حس مکان و هویت؛
- تعاملات اجتماعی.

این مطلب مؤید آن است که برای داشتن شهرهایی سرزنده، نقش انسان به اندازه نقش عوامل کالبدی و محیطی در شهرها حائز اهمیت است. بنابراین برای ارتقای سرزندگی در شهرها باید مشارکت مثبت و آگاهانه و اختیاری شهروندان را تشویق کرد.

در **جدول ۵**، مقایسه‌ای تطبیقی میان عوامل مورد توجه در موضوع سرزندگی، قبل از دوران معاصر و دوران معاصر ایران و همچنین دوران معاصر خارج از ایران انجام شده است.

نتیجه‌گیری

با توجه به تعاریف مختلف و متنوعی که از سرزندگی ارائه شد، مؤلفه‌هایی که در داخل ایران برای سرزندگی مدنظر است، بیشتر در حد راهبردهای کوچک مقیاس هستند. مانند پیاده‌راه‌سازی یا جذب تعداد جمعیت زیاد. اما مؤلفه‌هایی که برای سرزندگی در کشورهای توسعه‌یافته مورد توجه قرار

حالی است که این مشترکات کمتر مورد توجه متخصصان معاصر ایرانی قرار گرفته‌اند». شاید تأکید زیاد صاحب‌نظران فارسی‌زبان معاصر بر مفاهیم کالبدی و عدم توجه عمیق به مفهوم حضور انسان و فراهم‌کردن بستر لازم برای این مشارکت در شهر به لحاظ معنوی و درونی را بتوان نقطه‌ضعفی در سرزندگی شهرهای معاصر ایرانی دانست. توجه به داشته‌های فرهنگ ایرانی در ارتباط با حضور انسان در شهر که با طبیعت و فطرت انسانی نیز همخوانی دارد، می‌تواند مسیری برای رفع مشکلات سرزندگی در شهرهای معاصر ایرانی به روی شهرسازان بگشاید.

فاصله فارابی نیز مورد توجه قرار گرفته و مشارکت مردم را برای رسیدن به آرمان‌شهر مطالبه می‌کند. در پایان، در پاسخ به پرسش پژوهش که به شباهت‌ها و تفاوت‌های میان پیشینه فرهنگ ایرانی در نگاه به پویایی و سرزندگی شهری مطلوب و آرای صاحب‌نظران فارسی‌زبان و غیر ایرانی معاصر توجه داشت، می‌توان این فرضیه را تأیید کرد که: «مشترکات مفهوم سرزندگی شهری در نگاه متخصصان خارجی و پیشینه فرهنگ ایرانی، بیشتر در زمینه ابعاد انسانی سرزندگی چون مفهوم حس مکان، صلح و مشارکت مردمی در شهرها قابل مشاهده است. این در

جدول ۵. مقایسه تطبیقی میان عوامل مورد توجه در موضوع سرزندگی، قبل از دوران معاصر و دوران معاصر ایران و همچنین دوران معاصر خارج از ایران. مأخذ: نگارنده.

مشارکت مردم در سرنوشت شهر	اقتصاد	فضای عمومی	کیفیت محیط	امنیت مؤثر بر مشارکت شهروندان	تنوع	آسایش	پیاپی‌مداری	هماهنگی با طبیعت	ارتباطات انسانی	حس تعلق	حفظ محیط زیست	
												قبل از دوران معاصر ایران
												دوران معاصر ایران
												معاصر خارجی

پی‌نوشت

۱. شایان ذکر است واژه معادل سرزندگی در انگلیسی *liveliness* یا *vitality* است. واژه‌ای که برای شهر سرزنده در نظر گرفته می‌شود *vibrant city* است.
۲. Sarina
۳. Adelaide
۴. در توضیح آن می‌توان گفت که افزایش سطح سلامتی، پیوستگی اجتماعی، تعاملات اجتماعی و مشارکت مردم در این مطلب تأثیرگذار خواهد بود.
۵. Chelmsford
۶. آرای اهل مدینه فاصله

۷. در ادامه خواهیم دید که این نظریه با نظریه مردم بلند همت «کاراس» شباهت دارد.

فهرست منابع

- آجیلیان، شیوا، شوقی مطلق، یاسمن و شایان، مؤژان. (۱۳۹۴). بررسی تطبیقی شاخص‌های مؤثر بر ارتقای سرزندگی در محلات مسکونی با تأکید بر توسعه پایدار (نمونه موردی: شهر جدید

- قائمی، فرزاد. (۱۳۹۵). تحلیل کهن‌الگویی آرمان‌شهرگرایی و سیر الگوواره‌های ادبیات آرمان‌شهری در ادب کلاسیک ایران. پژوهشنامه نقد ادبی و بلاغت، ۱(۵)، ۱۳۱-۱۵۰.
- فارابی، ابونصر محمد. (۱۳۷۷). *آرای اهل‌المدینه الفاضله و مضادات‌ها* (مقدمه و شرح علی بوملحم). بیروت: دارالتعارف للمطبوعات.
- عطریان، علی؛ سجاد، الهام و پاشا، فرناز. (۱۳۹۴). شهر سرزنده و نقش تعاملی آن بر پایداری اجتماعی. سومین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری. تهران.
- کرباسی‌زاده، علی و ذوالفقاری، زهرا. (۱۳۹۳). بررسی تطبیقی شهر خدای آگوستین و مدینه فاضله فارابی. اندیشه دینی، ۱۴(۳)، ۷۳-۹۰.
- گالستون، ماریام. (۱۳۸۶). سیاست و فضیلت (ترجمه حاتم قادری). تهران: بقیه.
- لقای، حسنعلی؛ پاک‌زاد، مریم و فروزان‌پور، علی. (۱۳۹۲). ارتقای کیفیت محیطی و سرزندگی عرصه‌های عمومی شهر جدید پردیس از طریق طراحی شهری پایدار. یازدهمین همایش ملی ارزیابی اثرات محیط زیستی، تهران: انجمن ارزیابی محیط زیست ایران، سازمان حفاظت محیط زیست.
- محمدی، مهرنوش و حقیقت‌بین. مهدی. (۱۳۹۴). مقایسه میزان اثربخشی آب و پوشش گیاهی در ارتقای سرزندگی محلات شهری از نگاه شهروندان (نمونه موردی: شهر رشت-محلات: منظریه، لب آب و پل بوسار). سومین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- نقی‌زاده، محمد. (۱۳۸۸). پی‌جویی بارزهای شهر از منظر حافظ. هویت شهر، ۳(۵)، ۱۲۳-۱۳۶.
- نراقی، احمد. (۱۳۷۱). *معراج السعاده*. تهران: هجرت.

- Balsas, C. (2004). Measuring the livability of an urban centre: an exploratory study of key performance indicators. *Planning Practice & Research*, 19(1), 101-110.
- Government of South Australia. (2013). *Adelaide after dark*, Adelaide. Retrieved May 1, 2016, from http://assets.yoursay.sa.gov.au/production/2014/08/20/07_29_42_666_Vibrant_Cities_SOG.PDF
- karras, J. (2015). *The 10 Traits of VIBRANT Cities*. Ebook, access in <https://urbanscale.com/ebook/26/10/2019>.
- Molenda, I. & Sieg, G. (2013). *Residential parking in vibrant city districts*. Munster: Institute of Transport Economics Münster.
- Packham, D. (2013). *Creating a vibrant city centre*. Chelmsford: Chelmsford city council.
- Sarina Official Plan. (2013). Retrieved May 5, 2016,

- گلبهار). سومین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- احمدی، فرشته و نیکبخت، بهناز. (۱۳۹۴). طراحی فضاهای عمومی شهری براساس تحلیل رابطه بین فرم شهر و سرزندگی مطالعه موردی: محله همت‌آباد، سومین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران، دبیرخانه دائمی کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری، دانشگاه شهید بهشتی.
- بازوندی، فرشاد و شهبازی، مهرداد. (۱۳۹۳). نقش سرزندگی در ایجاد تصویر ذهنی شهروندان و میزان بهره‌گیری از فضای شهری (مطالعه موردی: پیاده‌راه خیابان سپهسالار تهران). پژوهش‌های منظر شهر، ۱۱(۱)، ۳۳-۴۴.
- پاک‌زاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۴). *راهنمای طراحی شهری در فضاهای ایران*. تهران: شرکت طرح و نشر پیام تهران.
- جمشیدی، محمدحسین. (۱۳۹۶). بررسی و تبیین مقوله صلح در نظریه مدینه المسالمة (شهر صلح) فارابی و نظریه صلح پایدار کانت. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۸(۳)، ۲۸-۱.
- خستو، مریم و سعیدی رضوانی، نوید. (۱۳۸۹). عوامل مؤثر بر سرزندگی فضاهای شهری. هویت شهر، ۴(۶)، ۶۳-۷۳.
- حافظ، شمس‌الدین محمد. (۱۳۹۴). دیوان حافظ. بررسی و تصحیح غنی قزوینی. تهران: ققنوس.
- صادقی فسایی، سهیلا و عرفان‌منش، ایمان. (۱۳۹۴). مبانی روش‌شناختی پژوهش اسنادی در علوم اجتماعی؛ مورد مطالعه: تأثیرات مدرن‌شدن بر خانواده ایرانی. راهبرد فرهنگ، ۸(۲۹)، ۶۱-۹۱.
- سیادت، امیرحسین و علی‌الحسابی، مهران. (۱۳۹۳). رهیافتی به سوی افزایش سرزندگی در خیابان‌ها به عنوان فضاهای شهری، اولین کنفرانس ملی شهرسازی، مدیریت شهری و توسعه پایدار. تهران: مؤسسه ایرانیان، انجمن معماری ایران.
- شالی امینی، وحید و بهبودیان باجگیران، سعید. (۱۳۸۹). معیارهای دستیابی به سرزندگی پایدار در فضاهای عمومی شهرهای جدید با تکیه بر شاخص‌های توسعه پایدار (مطالعه موردی: شهر جدید گلبهار). نخستین همایش توسعه شهری پایدار، تهران: قطب علمی توسعه شهری پایدار.
- شایسته پایداری، علیرضا. (۱۳۹۳). چرایی و چگونگی خلق مراکز سرزنده؛ مؤلفه‌ها و شاخص‌ها. اولین کنفرانس ملی شهرسازی، مدیریت شهری و توسعه پایدار. تهران: مؤسسه ایرانیان، انجمن معماری ایران.
- صیفی‌کاران، مهدی؛ خیرخواه، زینب و محمدی، نرگس. (۱۳۹۴). بررسی شاخص‌های کیفیت در پروژه پیاده‌راه‌سازی میدان امام‌حسین و خیابان ۱۷ شهریور. سومین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.

from http://www.city.sarnia.on.ca/cmsfiles/file/Planning/DraftOfficialPlan/Parts/UPDATED_PARTS/PART_2_PRINCIPLES_FOR_A_VIBRANT_CITY.pdf

• Slack, E., Bourne, L.S. & Gertler, M.S. (2003). *Vibrant*

Cities and City-Regions: Responding to Emerging Challenges. Toronto: Enid Slack Consulting Inc and University of Toronto.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to the journal of art & civilization of the orient. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

نهاوندى، الهام، (۱۳۹۹). بازخوانى فرهنگى مفهوم سرزندگى در شهرهاى ايرانى. *مجله هنر و تمدن شرق*، ۸ (۲۸)، ۵۲-۴۱.

DOI: 10.22034/JACO.2020.231314.1160

URL: http://www.jaco-sj.com/article_109803.html

